

Popularnonaukowy opis prowadzonych badań w ramach rozprawy doktorskiej

Khirbat edh-Dharih jest jednym z najważniejszych stanowisk archeologicznych w południowej Jordanii. Od 1983 roku badania prowadzi na nim francusko-jordańska misja archeologiczna kierowana przez prof. François Villeneuve'a oraz prof. Zeidoun'a al-Muhesein'a. Od tego czasu podczas kilkunastu sezonów wykopaliskowych odsłonięte zostały ruiny imponującego założenia sakralnego funkcjonującego na przestrzeni okresu nabatejskiego oraz rzymskiego, otoczonego przez stosunkowo niewielką osadę, której podstawę ekonomiczną stanowiła prawdopodobnie produkcja oliwy. W połowie IV wieku stanowisko zostało po raz pierwszy opuszczone, by po niespełna dwóch wiekach zostać ponownie wykorzystane przez nowych osadników, którzy przekształcili *cellę* nabatejskiej świątyni w niewielki kościół. Już pod koniec VII wieku utracił on jednak swoją funkcję liturgiczną, a wcześniejsza przestrzeń kultowa została zaadaptowana do roli reprezentacyjnej rezydencji bliżej nieokreślonej muzułmańskiej elity. Ewidencja ceramologiczna sugeruje, że Khirbat edh-Dharih zostało po raz drugi opuszczone w pierwszej połowie IX wieku.

Podczas kolejnej fazy funkcjonowania stanowiska nowi osadnicy wnieśli liczne prowizoryczne konstrukcje umiejscowione znacznie powyżej pozostałości ze wcześniejszych okresów. Początkowo francuscy archeolodzy uważali, że struktury te powstały w okresie mameludzkim lub nawet otomańskim. Obecnie można jednak z dużą dozą prawdopodobieństwa przyjąć, że stanowisko zostało ponownie zasiedlone już na początku XI, a być może nawet w drugiej połowie X wieku. Mieszkańcy niepozornych struktur architektonicznych powstałych wewnątrz ruin świątyni użytkowali niemal wyłącznie ręcznie robioną ceramikę niedekorowaną.

Celem mojego projektu jest przedstawienie właśnie tego jak dotąd całkowicie nieznanego rozdziału historii stanowiska. Na podstawie zachowanych struktur architektonicznych i starannie zebranej dokumentacji wykopaliskowej, można zrekonstruować biografię kulturową ruin oraz zilustrować proces ich stopniowej transformacji prowadzący od nabatejskiego sanktuarium do tymczasowego miejsca schronienia. Główna część mojej pracy jest poświęcona szczegółowemu opracowaniu zespołu ceramiki ręcznie robionej. Ma ono szczególne znaczenie ze względu na dobre datowanie i osadzenie w kontekście archeologicznym. Reinterpretacja chronologii ponownego zasiedlenia Khirbat edh-Dharih pozwala również zrewidować dotychczasowe poglądy dotyczące rozwoju osadnictwa w regionie Wādī al-Hasā.

Szczegółowa analiza ewidencji archeologicznej z Khirbat edh-Dharih jest dla mnie punktem wyjścia do dyskusji nad fenomenem pojawienia i rozprzestrzenienia się ceramiki ręcznie robionej na Bliskim Wschodzie. W świetle najnowszych odkryć wydaje się, że został on niezależnie zapoczątkowany już pod koniec X i na początku XI wieku w południowej Jordanii i Galilei. Od XII wieku można już mówić o gwałtownym rozprzestrzenieniu się ceramiki ręcznie robionej w niemal wszystkich regionach Bliskiego Wschodu. Bez wątplenia zjawisko to można traktować jako jedną z najważniejszych przemian w kulturze materialnej zachodzącej na przestrzeni okresów islamskich. Jak do tej pory nie zostało ono jednak odpowiednio opracowane w literaturze naukowej.

W literaturze przedmiotu ekspansję ceramiki ręcznie robionej na obszarze Lewantu tłumaczy się przeważnie załamaniem relacji między podupadającymi miastami a ich wiejskim zapleczem. Część badaczy przyjmuje, że było to motywowane głównie wzrostem niepewności lokalnych społeczności spowodowanym słabością władzy centralnej. Wydaje się jednak, że również inne czynniki takie jak kryzys monetarny powodujący zachwianie dalekosiężnego handlu oraz ochłodzenie klimatu stymulujące powszechną nomadyzację społeczeństwa odegrały w tym procesie istotną rolę. Wpływ i natężenie poszczególnych elementów były jednak niewątpliwie warunkowane specyfiką poszczególnych regionów.

Drugi problem, wynikający bezpośrednio interpretacji ewidencji z Khirbat edh-Dharih, któremu poświęcam szczególną uwagę dotyczy struktury i kondycji osadnictwa południowej Jordanii między drugą połową X a początkiem XII wieku. Większość uczonych interpretuje ten okres jako czas powszechnego kryzysu demograficznego i ekonomicznego na Bliskim Wschodzie. Wyniki badań archeologicznych pokazują, że większość najważniejszych miast nieprzerwanie funkcjonujących od co najmniej okresu wczesnorzymskiego traci wówczas na swoim znaczeniu, istotnie zmniejszając swoje rozmiary i potencjał ekonomiczny lub nawet zostaje całkowicie opuszczona. W dużej mierze obraz ten jest rezultatem mało zaawansowanego stanu badań nad prowincjonalnymi stanowiskami na obszarze Lewantu. Krytyczna analiza pozwala jednak na przynajmniej częściową dekonstrukcję tego paradygmatu, który na trwałe zakorzenił się w dyskursie naukowym.